

УДК 338.439:334.722(477)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Гамма Т.М.

В статті розглянуто стан та основні проблеми розвитку малих форм в галузі харчової промисловості в Одеській області. Найбільш суттєві чинники, які гальмують розвиток підприємництва пов'язані з галузевою специфікою: скорочення сировинної бази; розрив інтеграції переробних підприємств із виробниками сировини; нестача обігових коштів для закупівлі сировини. Обґрунтована доцільність інтеграції підприємств харчової промисловості.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є найбільш інвестиційно-привабливою галуззю в Одеській області завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, наявності сировинного та споживчого потенціалу. Актуальність проблеми полягає в такому: малі підприємства харчової промисловості належать до систем, які характеризуються динамічністю розвитку, постійно змінними умовами функціонування, низку суттєвих проблем, що негативно впливають на ефективність їх діяльності, тому забезпечення їх сталого та ефективного розвитку є складним завданням, вирішити яке можливо тільки за умов інтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку підприємництва знаходили своє відображення у працях таких вчених-економістів, як: З. С. Верналія, Т. А. Говорушко, Ю. Ю. Мороза, Г. М. Тарасюк, О. І. Тимченка та ін. Переважну більшість досліджень спрямовано на вирішення проблем, пов'язаних із організаційними та правовими аспектами функціонування підприємств малого бізнесу. Аналіз опублікованих праць з даної проблематики дає підстави стверджувати про необхідність продовження наукових досліджень у цій сфері, що відповідним чином обумовило вибір теми, мети та завдання дослідження.

Мета. Метою дослідження є визначення низки проблем функціонування малих форм в харчовій промисловості Одеського регіону для обґрунтування доцільності їх інтеграції відповідно до особливостей даної галузі.

Виклад основного матеріалу. Загальний стан розвитку малих підприємств харчової промисловості в Одеській області в 2013р. характеризувався такими показниками: кількість малих підприємств – 680 одиниць, кількість зайнятих працівників – 4441 особа, обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) – 110,58 млн. грн. (рис. 1).

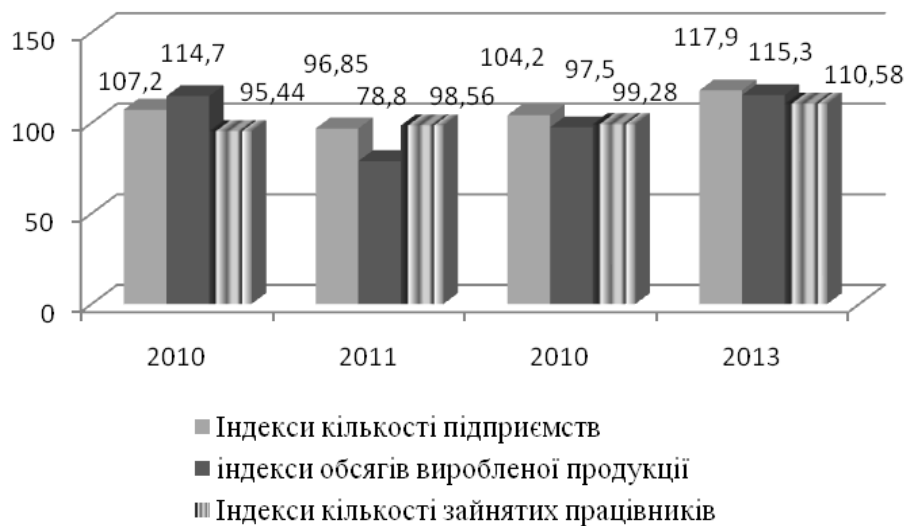

Рис. 1. Динаміка показників функціонування малих підприємств харчової промисловості в Одеському регіоні. [1]

За останні роки значно зросла доля малих підприємств в загальному обсязі реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості в Одеській області з 8,7% в 2010 році до майже 18% у 2013 (рис. 2).

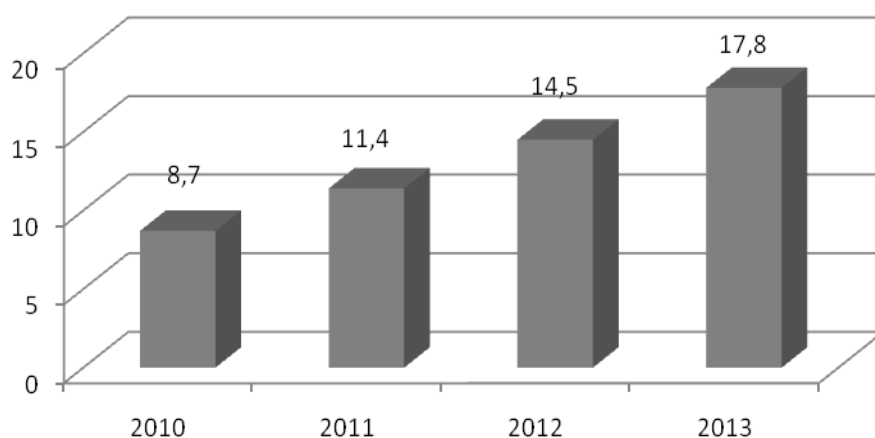

Рис. 2. Доля малих підприємств в загальному обсязі реалізованої продукції харчової промисловості, % [1]

Аналізуючи стан виробництва харчової продукції малими підприємства Одеського регіону слід зазначити, що найвагомими індексоутворюючими видами діяльності є виробництво олії та тваринних жирів і виробництво напоїв. На них припадає більше половини реалізованої продукції в загальному обсязі реалізації продуктів харчування. У жировій промисловості на 63,4% відбулося зростання випуску маргарину і харчових жирів, на 26,3% нерафінованої соняшникової олії.

Одеська область традиційно є регіоном виноградарства й виноробства. Але у зв'язку з відсутністю ринків збуту виноробної продукції, а також через падіння купівельної спроможності споживачів, низьку конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників та наповнення ринку імпортною продукцією у виробництві напоїв спостерігалось скорочення виробництва виноградного вина на 32,9%. Також спостерігалось зниження виробництва безалкогольних напоїв на 18,4%. Водночас, збільшився обсяг випуску натуральних мінеральних негазованих вод у 1,9 рази.

Досить значним сектором функціонування малих підприємств є перероблення овочів та фруктів (майже 14% в загальному обсязі реалізації продуктів харчування), однак, в 2013 році спостерігається зменшення виробництва консервованих овочів, фруктів, горіхів і грибів з доданням оцту чи оцтової кислоти на 44,6%, натуральних консервованих овочів – на 19,0%.

Також важливою за обсягами реалізації є борошномельно-круп'яна галузь (11,33%), де також зафіксовано зменшення обсягів виробництва круп на 39,3%, макаронних виробів без начинки, не підданих тепловому обробленню – на 23,9%, солодкого печива і вафель – на 22,1%, борошна – на 15,3%, хлібобулочних виробів – на 4,2%.

Що стосується виробництва м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, переробки та консервування риби, доля малих підприємств в загальному обсязі реалізації становить незначну частку, яка коливається від 2,25 до 4,36% [1].

Незважаючи на певні позитивні тенденції розвитку малих підприємств в харчовій промисловості можна зробити висновок стосовно неефективності їх діяльності, оскільки головний критерій ефективності функціонування підприємства будь якої форми господарювання та розміру – фінансовий результат – протягом останніх років є від'ємним. Так, з 2010 року спостерігаємо негативний фінансовий результат до оподаткування, який, щоправда, має тенденцію до скорочення вдвічі отриманих збитків малими харчовими підприємствами в Одеському регіоні: якщо в 2010 році збиток становив 98,1 млн. грн., то вже в 2013 цей показник було визначено на рівні 42,9 млн. грн. (рис. 3).

Розвитку та функціонуванню малих підприємств харчової промисловості в Одеській області, так і в Україні в цілому, притаманні проблеми, які можна поділити на два основні блоки:

1) проблеми, що пов'язані з галузевими особливостями функціонування підприємств харчової промисловості (скорочення сировинної бази; розрив інтеграції переробних підприємств із виробниками сировини; нестача обігових коштів для закупівлі сировини);

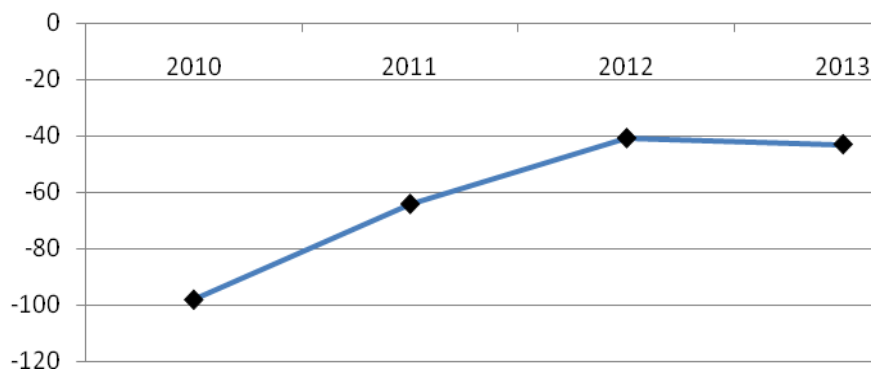

Рис. 3. Фінансовий результат до оподаткування діяльності малих підприємств в харчовій промисловості Одеського регіону, млн. грн. [1]

2) загальні проблеми розвитку підприємництва (різке подорожчання енергоносіїв; фізичний і моральний знос основного технологічного обладнання; зростання ставок оренди майна; рівень інфляції; високі ставки банківського проценту; неконкурентоспроможність малого бізнесу з великими підприємствами).

Найбільш негативний вплив на ефективність функціонування малих форм господарювання в харчовій промисловості, на наш погляд, мають проблеми першого блоку, тому розглянемо їх більш детально.

Необхідно відзначити значну залежність харчової та переробної промисловості від стану сільського господарства. Неврожаї, скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зниження ефективності діяльності сільського господарства негативно відображається на підприємствах харчової промисловості й зумовлює зменшення обсягів виробництва, та, отже, подорожчання продовольчих ресурсів на внутрішньому та зовнішньому ринках. Це призводить до часткової завантаженості виробничих потужностей переробних підприємств, зростання витрат та, як наслідок, цін на вироблену продукцію [2].

Результативність роботи малих підприємств у виробництві продуктів харчування буде досягнута тільки тоді, коли вони займуть належне місце і становище в системі переробних підприємств. А цього досягти досить складно. Справа в тому, що харчова промисловість являє собою конгломерат підгалузей, кожна з яких сама собі має різні види виробництв. Усі вони різняться між собою не тільки щодо виробництва продуктів, але й умовами виробництва.

До основних чинників, що гальмують розвиток малих форм в харчовій промисловості, слід віднести:

- низький рівень системи закупівель, зберігання, первинної та глибокої переробки, реалізації сільськогосподарської продукції;

- недосконалість економічних відносин між всіма учасниками: виробниками та переробниками сировини, постачальниками засобів виробництва та каналами розподілу продукції, що призводить до збільшення кількості посередницьких структур та їх частки у розподілі доходів;

- диспаритет цін (низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську сировину, що не покривають витрати та не стимулюють підвищення обсягів виробництва продукції; високі ціни на паливно-мастильні матеріали, сільськогосподарську техніку, добрива тощо);

- неналежна якість сільськогосподарської сировини;

- роздробленість, незначні розміри фермерських та приватних господарств, низький рівень їх прибутковості;

- значна частка (більше 50%) господарств населення у виробництві продукції сільського господарства. [3]

За цих умов малі підприємства самостійно не здатні вести ефективну боротьбу за якісну сировину з більш крупними підприємствами, які намагаються створити власні сировинні зони або інтегруватися з виробниками сировини в вертикальну структуру. Це надає можливість вирішити проблеми дефіциту сировини, її якості, глибини переробки, зниження витрат та конкурентоспроможності продукції й підприємства в цілому.

Таким чином, з метою ефективного розвитку, забезпечення стабільних доходів доцільним є об'єднання невеликих переробних підприємств, створення власної надійної сировинної бази, формування постійних ринків збуту виробленої продукції, розширення сфер діяльності тощо.

Гострою проблемою в формуванні ефективних взаємовідносин виробників сировини та її переробників залишається перманентне збільшення диспаритету цін на промислову продукцію та продукцію АПК. З одного боку, система заготівельних цін є важливим стимулом сільськогосподарських товаровиробників до збільшення виробництва і продажу сировини переробним підприємствам. Ціни на неї повинні не лише забезпечувати відшкодування витрат на його виробництво, а й стимулювати подальше збільшення її обсягів, сприяти підвищенню рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва. З іншого боку, ціни на сировину – прямі витрати переробних підприємств, проте товаровиробники не можуть значно підвищувати ціни на продукцію через низьку купівельну спроможність населення. Різке підвищення цін може спричинити негативні наслідки скорочення обсягів споживання.

Інша проблема, яку можна вирішити за рахунок утворення інтеграційних структур, – це подолання вузької спеціалізації малих підприємств, що працюють у харчовій промисловості. У наш час вузькоспеціалізованим підприємствам, які реалізують недостатньо глибоку переробку, нелегко досягти необхідного фінансового ефекту. Це зумовлено тим, що при взаємодії з іншими технологічними переділами виникають достатньо великі витрати на незавершених циклах переробки і отримання кінцевого товарного продукту. Економіка влаштована таким чином, що вартість продукції на виході технологічного переділу залежить від того, належить матеріал

цьому переділу чи ні, оскільки частка прибутку нараховується на всю собівартість продукції. В інтеграційній структурі, коли продукція переходить з одного технологічного переділу на другий, вона належить комерційній структурі і не змінює свого власника. Прибуток виникає тільки на кінцевому етапі, тому припиняють платити подвійні податки. А у зв'язку з цим у інтегрованої структури з'являється можливість мати в обороті значно більше грошових коштів на розвиток, збільшення обсягів виробництва тощо [2].

Саме тому підприємства харчової промисловості тяжіють до вертикальної інтеграції з метою побудови максимально довгого ланцюга технологічного переділу для того, щоб здійснити глибоку переробку, тим самим отримувати високоефективний з погляду норми прибутку кінцевий продукт [4].

Такі формування здатні оперативно реагувати на зміни ситуації на ринку, домагатися зниження виробничих витрат, акумулювати і заохочувати додаткові кошти для розвитку виробництва. Інтеграція дозволяє підвищити оперативність і маневреність використання трудових, технічних, фінансових та інших ресурсів; спростити процес узгодження інтересів і шляхи взаємодії між виробництвом, переробкою і реалізацією; скоротити залежність від посередників тощо.

Фінансово-промислові структури створюють чудові умови для інвестування. В середині власне інтегрованої структури накопичуються власні інвестиційні ресурси, формуються з грошових резервів, що виникають в результаті раціоналізації податкових відрахувань. Крім того, такі структури стають привабливим об'єктом для стороннього інвестора (завдяки прозорості та стабільності).

Впровадження ефективної стратегії інтеграційного розвитку на підприємствах харчової промисловості може вирішити не лише питання завантаження виробничих потужностей переробних підприємств за рахунок забезпечення якісною сировиною, створення економічно вигідних умов в аграрному секторі для вирощування сільгосппродукції, забезпечити гарантовану зайнятість сільськогосподарських виробників, але й створити умови для виходу вітчизняних виробників на світові ринки, що особливо актуально в умовах світової продовольчої кризи.

Висновки і перспективи. Таким чином, розвиток малих форм господарювання в харчовій промисловості безумовно пов'язаний із поглибленням інтеграції та створенням вертикальних інтегрованих структур, що є взаємовигідним для суб'єктів господарювання з різних сфер агропромислового комплексу через сприяння зниження рівня невизначеності в постачанні та збуті, формування стабільної сировинної зони, налагодження взаємовигідних економічних відносин між виробниками сировини та переробними галузями, концентрації виробничих потужностей, відновлення зв'язків з наукою та спрощення дифузії технологічних нововведень, обмеження конкуренції та збільшення вхідних бар'єрів до галузі, виникнення ефекту масштабу тощо.

Література:

1. Головне управління статистики в Одеській області. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
2. Черепанова Н.О. Інфраструктурне забезпечення ринку рослинної олії в Україні і сучасні тенденції його розвитку [Текст] / Н. О. Черепанова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2(45). – С. 383-387.
3. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології [Текст] / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.Л. Валентинов; Ін-т аграр. економіки. – К., 2002. – 294 с.: рис., табл. – Бібліогр.: С. 280-292. – укр.
4. Скопенко Н.С. Основні напрями подолання негативних тенденцій розвитку АПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/%20294/283>.

Abstract

Gamma T.M.

Issues in small business development in food industry

The paper considers condition and key problems of small business development in the food industry in Odessa region. The most significant factors that inhibit business development are related to industry-specific: reducing resource base; gap integration processing plants with producers of raw materials; lack current assets to purchase raw materials. The expediency of integration of the food industry were proved.